

# FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

## Általános kérdések

**03/165**

NACKERUD, Shane: Do librarians use libraries? = Am. Libr. 33.vol. 2002. 8.no. 47-49.p.

### Használják-e a könyvtárosok a saját könyvtárukat?

*Felmérés [forma]; Könyvtárhasználat; Könyvtáros -mint olvasó*

A minnesotai egyetemi könyvtár munkatársa arra volt kíváncsi, kölcsönöznek-e a könyvtárosok saját könyvtárukból, hiszen ezáltal is fontos információkhoz juthatnak a gyűjteménnyel és a olvasók kiszolgálásával kapcsolatban, és új ötletek is születhetnek abban a tekintetben, min lehetne javítani.

Módszerként először a szakmai konferenciákon részt vevő kollégák kezében látott könyvek megfigyelését választotta: de alig látott náluk könyvtári könyvet. Ezért aztán munkahelyén végzett kisebb mintán egy egyszerűbb kérdőíves felmérést: 2001 augusztusában 135 munkatársát, a könyvtárosok 44%-át kérdezte meg erről. (A könyvtárosok 62%-a, illetve a nem könyvtáros dolgozók 33%-a válaszolt csupán.) Először azt kérdezte, olvasnak-e jelenleg valamilyen könyvtári könyvet. Az eredmény rosszabb lett, mint gondolta: a megkérdezettek 50%-a nemmel válaszolt. A második és a harmadik kérdés azt firtatta, a szakmai konferenciákra visznek-e magukkal, illetve legutóbbi szabadságuk alatt olvastak-e könyvtári könyvet. Erre csak 13% válaszolt igennel, ám sokan úgy érezték, hogy a nemleges választ meg kell magyarázniuk: főleg a könyv esetleges elvesztése vagy sérülése miatt nem éltek ezzel a lehetőséggel. A szerző véleménye sze-

rint egy könyvtárosnak nem is szabadna könyvet vásárolnia, kivéve, (1) ha biztos abban, hogy legalább ötször el fogja olvasni, (2) ha lexikonról, kézikönyvről vagy (3) tanfolyami segédletről van szó, (4) ha a könyvtárnak akarja adományozni, (5) ha lakásdísznek szánja (de ez is könyvtárból kislejtett példány legyen!), (6) ha a szerzővel akarja dedikáltatni, vagy (7) ha a barátja művéről van szó (lásd a 6. pontot!).

Arra a vádra, hogy nézetei miatt esetleg könyvtárbolondnak vagy fanatikusnak tartják, azt válaszolja: ki legyen könyvtárbolond, ha nem egy könyvtáros?! (Még egy esetben tesz engedményt a könyvvásárlás javára: ha valaki tárgyként akarja birtokolni a könyvet. Miért is ne, ha már ez a szakmánk?)

(Murányi Lajos)

**03/166**

STURGES, Paul: Privacy in the digital library environment = Libr.Inf.Briefings. 113.no. 2002. 1-11.p. Bibliogr.

### Adatvédelem a digitális könyvtári környezetben

*Adatvédelem; Jogszabály -más területről; Olvasók nyilvántartása; Számítógép-hálózat*

A legutóbbi felmérések szerint az állampolgárokat egyre inkább foglalkoztatja a személyes szféra védelme az on-line környezetben, és egyre inkább tartanak a kereskedelmi és kormányzati behatolástól. Szeptember 11-e élesen vetette fel azt a dilemmát, hogyan kell és lehet egyensúlyt tartani az egyén személyes szférája és a társadalomnak azon joga között, hogy tudjon a potenciális bűnözőkről. A könyvtárosoknak mindig kellett személyes adatokat gyűjteniük és tárolniuk használóikról, a számí-

tógép-használat terjedésével ez az információ-mennyiség megnövekedett, ezzel együtt jó- vagy rosszindulatú felhasználásuk lehetősége is egyszerűsödött. A szerző felmérése szerint a gyakorlatban a könyvtárosok méltán élvezik olvasóik bizalmát a személyes adatok védelmével kapcsolatban. De a könyvtárosok számára zavarosak ezek a kérdések. A könyvtáraknak szabályzatot kell kidolgozniuk a személyes adatok kezelésére. Ennek olyan kérdéseket kell tartalmaznia, mint pl. a használó egyetértése, a hitelesítés, az internet elfogadható használata, e-mail használat engedélyezése vagy tiltása, szerzői jog, adatbiztonság és archiválás. A tanulmány a személyes adatokkal kapcsolatos jogszabályok áttekintésével zárul.

(Autoref.)

### 03/167

FIFAREK, Aimee: Technology and privacy in the academic library = Online Inf.Rev. 26.vol. 2002. 6.no. 366-374.p.

#### **Technológia és a személyes adatok védelmének kérdése az amerikai egyetemi könyvtárakban**

*Adatvédelem; Információtechnológia; Jogszabály-más területről*

Az amerikai felsőoktatási könyvtárakban használt információtechnológia megkönnyíti a használók adatainak összegyűjtését és információkeresési szokásainak megfigyelését. Ezeket az információkat szükség esetén a rendőrség lefoglalhatja bizonyos bűntettek nyomozásának előmozdítására. A 2001. szeptember 11-i terrorista merénylet után elfogadott USA PATRIOT törvény megkönnyíti a személyes adatokba való betekintés engedélyezését. A cikk olyan lehetséges helyzeteket mutat be, amelyekben a használók bizalmas adatainak biztonságát veszélyezteti az információtechnológia. Tanácsokat ad a könyvtárosoknak, hogyan védhetik meg használóik adatait, és hogyan készíthetik fel

őket a biztonságos információkeresésre az on-line világban.

(Autoref.)

### 03/168

ADAMS, Helen R.: Privacy and confidentiality = Am. Libr. 33.vol. 2002. 10.no. 44-48.p.

#### **Fiatalkorú könyvtárhasználók bizalmas adatainak védelme**

*Adatvédelem; Gyermek- és ifjúsági olvasók*

A felnőttekhez hasonlóan a gyermekeknek és a serdülőknek is kijár személyiségi jogaik védelme, illetve a magántitok tiszteletben tartása: esetünkben például az, hogy hozzájuthassanak az őket érdeklő információkhoz a könyvtárakban anélkül, hogy ezt bárki is megfigyelné, vagy az őket foglalkoztató témákról másokat tájékoztatna. Mivel ez a téma több szempontból is fontos, a tanulmány szerzője széles körben tájékozódott az Egyesült Államokban, hogy árnyaltabb képet kapjon az iskolai és közkönyvtárak gyakorlatáról, és számos szakembert és fiatalokkal foglalkozó könyvtárost kérdezett meg. A tanulmány az összegyűjtött véleményeket adja közre. A fiatalok (és a felnőttek) személyes könyvtári (a kölcsönzött könyvekre, az interneten használt anyagokra stb. vonatkozó) adatainak védelmét nem szabályozza szövetségi szintű joganyag, így ez minden államban eltérő gyakorlatot mutat(hat). A tanulmány az ún. kényes témáktól kezdve a számítógépes adatok védelméig bezárólag végigkaleauzolja az olvasót a felmerülő problémákon, amelyekhez már az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) által kiadott etikai és eljárási szabályzatok, javaslatok is kiváló vezérfonalként szolgálnak. (Létezik már a gyermekek internetes védelmét biztosító törvény is!) Nagyon lényeges, hogy ne csak a fiatalok legyenek tisztában magánszférájuk tiszteletben tartásának fontosságával (és annak védelmével) – ez is része az információs írásbeliségnek –, hanem a

velük foglalkozó könyvtárosok, tanárok és szülők is felgyenek vértézve ezekkel az ismeretekkel.

(A cikk egyik oldalán keretbe foglalva fontos információk találhatóak a magánszféra védelmével kapcsolatos fontosabb munkálatokról, eseményekről, elektronikus vitaforumokról és szoftverekről.)

(Murányi Lajos)

Lásd még 118, 121, 125, 148, 177

## Használat- és igény-vizsgálat

03/169

PALMER, Janet P. – SANDLER, Mark: What do faculty want? = Libr.J.Supplement. Winter 2003. 26-28.p.

**Milyen elektronikus szolgáltatásokat kedvelnek az egyetemi oktatók?**

*Egyetemi oktató; Elektronikus publikáció; Igény; Könyvtártudományi kutatás*

A legnagyobb amerikai tudományos könyvtárak ugyanazzal a dilemmával küszködnek: míg úttörő módon a jövő digitális könyvtárát építik, továbbra is gyarapítják és gondozzák a hagyományos, nyomtatott dokumentumokból álló könyvtárat, mindketőre rengeteg pénzt áldozva, noha költségvetési kereteik igencsak feszesek. Emiatt kötelességüknek érzik, hogy utánajárjanak, melyik formátum az, amelyet inkább keresnek a felhasználók, hiszen e nélkül lehetetlen volna mind a közép-, mind a hosszú távú tervezés.

A Michigani Egyetem könyvtárának egyik kétéves kutatási programja a társadalomtudományi kar oktatói körében vizsgálta az elektronikus és a nyomtatott folyóiratok használatát. Három nagy tanszéken (közgazdaságtan, szociológia, antropológia) 165 oktatót kérdezték meg egy kvalitatív, félig strukturált interjú módszer segítségével, amelyben nyílt kérdé-

sekre adtak választ az érdekeltek. A személyes beszélgetések során – amelyeket magnetofonnal rögzítettek – a magas részvételi arány mellett árnyalt válaszokat is kaptak a sokszor bonyolult kérdésekre. A vizsgálat az alábbi főbb témákra terjedt ki:

- milyen szerepet játszik a digitális formátum az oktatásban és a kutatásban, illetve
- a számítógép használata a szakmai eredményességben?
- szakterületükön a folyóiratcikkek vagy a monografikus műveknek van-e nagyobb szerepe?
- melyik formátumot kedvelik jobban, illetve a kurrens cikkek mellett igénylik-e a régebbi évfolyamokat is?
- milyen a számítógépes „komfortérzetük”?

A vizsgálatra 2001 ősze és 2002 februárja között került sor. A szalagról átirrt több száz oldalas interjúanyagot a *Nvivo* nevű kvalitatív elemző programmal dolgozták fel. Néhány fontosabb megállapítást érdemes kiemelni:

- az elektronikus folyóiratcikkeket kedvelik: a többség előnyben részesíti a nyomtatott verzióval szemben (75%), többen mindkettőt egyformán használják (15%), és csak kevesen ragaszkodnak a hagyományos nyomtatott folyóiratokhoz (6%) – a történeti vagy regionális témákkal foglalkozók számára a nyomtatott folyóiratok voltak fontosabbak;
- az életkor alig játszik szerepet a preferenciákban;
- az oktatók az elektronikus folyóiratcikkek számos gyakorlati előnyét sorolták fel, de a könyvek esetében a hagyományos formátum bizonyult népszerűbbnek;
- általában igénylik a könyvtárosok segítségét;
- a régebbi évfolyamok használatára és archiválásra a nyomtatott köteteket találták meg felelőbbnek.

A cikk azzal a megállapítással zárul, hogy ennek a kérdéskörnek a megoldása is több szakember

együttes döntését kívánja meg, és hogy minden döntés előtt ki kell kérni a használók – esetünkben az oktatók és kutatók – véleményét.

(Murányi Lajos)

### 03/170

KAZMER, Michelle M.: Distance education students speak to the library: here's how you can help even more = *El.Libr.* 20.vol. 2002. 5.no. 395-400.p. Bibliogr.

#### Távoktatásban részt vevő hallgatók igényei a könyvtár iránt

*Egyetemi hallgató; Felmérés [forma]; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Oktatás információellátása; Távoktatás*

A távoktatásban részt vevő egyetemi hallgatók sajátos szolgáltatásokat várnak el az egyetemi könyvtártól. A cikk 17 hallgató megkérdezése után összegzi a hallgatók igényeit. A többszöri beszélgetések során kiderült, melyek azok a tényezők, amelyek szerintük segítik őket a tanulásban. Ezek közül néhány kimondottan kapcsolódik a könyvtári szolgáltatásokhoz, de az általánosabbaknak is van köztük a könyvtárhoz. Az igények a dokumentumszolgáltatás és a személyes kapcsolatok megváltoztatásától egészen olyan nagyszabású szervezeti átalakításig terjednek, amelyben a könyvtár a távoktatás integráns részévé válna.

(Autoref.)

### 03/171

TILLOTSON, Joy: Web site evaluation: a survey of undergraduates = *Online Inf.Rev.* 26.vol. 2002. 6.no. 392-403.p. Bibliogr.

#### Milyen kritériumok szerint értékelik a webhelyeket az egyetemi hallgatók?

*Egyetemi hallgató; Felmérés [forma]; Hatékonyság; Honlap*

Két kanadai egyetemen alsóéves egyetemi hallgatók körében felmérést végeztek annak kiderítésére,

hogyan a megkérdezettek hogyan vélekednek a webhelyek értékeléséről, és szerintük milyen kritériumok alapján kellene értékelni azokat. Az eredmények azt mutatták, hogy a hallgatók kritikusan szemlélik a világhálón található forrásokat, és ismerik az alapvető értékelési kritériumokat.

(Autoref.)

### 03/172

DUFF, Wendy M. – JOHNSON, Catherine: Accidentally found on purpose. Information-seeking behavior of historians in archives = *Libr.Q.* 72.vol. 2002. 4.no. 472-496.p. Bibliogr. 42 tétel.

#### Történezszer információkeresési szokásai a levéltári kutatások során

*Felmérés; Használói szokások; Információkeresés; Kutató -mint olvasó; Tájékoztató -történettudományi*

A tanulmány történezszer információkeresési szokásait vizsgáló kutatás eredményeit foglalja össze. A szerzők tíz, a pályája közepén járó történésszel készült, félig strukturált interjú segítségével azt kutatták, a tudósok hogyan állapítják meg az elsődleges forrásokat, hogyan végzik a kutatást és használják a levéltári anyagot. A tanulmány négy különböző típusú információkeresési tevékenységet határozott meg: (1) tájékozódás a levéltárakban, a segédeszközökben, forrásokban vagy egy gyűjteményben; (2) ismert anyagok keresése; (3) kontextuális ismeretanyag összeállítása; és (4) a releváns anyag kiválasztása.

(Autoref.)

### 03/173

TRAVIS, Tiffini Anne – NORLIN, Elaina: Testing the competition. Usability of commercial information sites compared with academic library web sites = Coll.Res.Lib. 63.vol. 2002. 5.no. 433-448.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

### Az üzleti jellegű tájékoztató webhelyek és az egyetemi könyvtári webhelyek használhatóságának összevetése

*Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Ember-gép kapcsolat; Hatékonyság; Honlap*

Az egyetemi könyvtári webhelyek növekvő száma, az állandó aktualizálás, a hitelesítési és szervezési kérdések egyre nehezebbé teszik a könyvtárak számára, hogy a használóbarát felületet megőrizzék. Ez a használhatósági tanulmány azt vizsgálja, hogyan használnak a hallgatók olyan elektronikus tudományos könyvtárakat mint pl. a Questia, amelyet úgy terveztek, hogy helyettesítse a hagyományos könyvtárakat, és összevethető legyen a nagy egyetemi könyvtári webhelyekkel. A hallgatóknak feladatokat kellett teljesíteniük először elektronikus tudományos könyvtári webhelyen, majd két nagy egyetemi könyvtári webhelyen. A tanulmány legfontosabb következtetése, hogy a weblapok tervezésének módja rendkívüli mértékben befolyásolja a kutatást végző hallgatók sikerességét.

(Autoref.)

## Haználók képzése

### 03/174

HOMANN, Benno: WebCT als E-Learning-Plattform bei der Vermittlung von Informationskompetenz für Psychologen = Bibliotheksdienst. 36.Jg. 2002. 11.no. 1590-1601.p.

### Információszerzési ismeretek oktatása pszichológusok számára a WebCT segítségével

*Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Számítógép-hálózat*

Az internet ma már a tanulás és a tanítás fóruma is: új lehetőség az ismeretek közvetítésére. Ezzel kapcsolatban szinte valamennyi német főiskolán vannak már tapasztalatok. A felsőoktatási könyvtárak számára is új utak nyíltak használóik képzésében, hiszen rendelkezésükre állnak a főiskola e-learning szoftverei. Ezeket a tapasztalatokat a heidelbergi egyetemi könyvtárban gyűjtötték össze először, ahol a WebCT-programot használták fel könyvtárhasználati tanfolyamuk, a „Pszichológia-szakos hallgatók információtechnológiai jártasságának kialakítása” kidolgozására. (A különböző tanulási szoftverek összehasonlító elemzését lásd a [www.edutech.ch/edutech/tools/grid\\_e.asp](http://www.edutech.ch/edutech/tools/grid_e.asp) címen.) Módszertani és tematikai alapként az elsőévesek számára szervezett egykori „Bevezetés a számítógépes technikába” tanfolyam szolgált (3x1,5 órás előadás), ahol az órák után a gyakorlást, illetve az ismeretek alkalmazását, megszilárdítását feladatok kitöltésével biztosították. Ez a forma nem bizonyult elég megfelelőnek, ezért döntöttek az elektronikus módszer mellett. A megfogalmazott célok között szerepelt a hallgatók ismereteinek szabványosítása az ACRL (American College and Research Libraries) által kidolgozott normák alapján (*Information literacy competency standards for higher education*), továbbá az önálló tanulás segítése, az új követelmények megértése és a könyvtár tevékenységének növelése is.

Heidelbergben a 2001-ben megvásárolt WebCT állt rendelkezésre. A szoftver segítségével lehetőség nyílt (1) a szinkron és aszinkron kommunikációra (chat, whiteboard, illetve e-mail, levelezőlisták), (2) filmek, grafikák és hangzóanyagok integrálására, (3) az önellenőrzésre, (4) navigálásra és tájékozódásra, (5) szövegszerkesztésre (HTML-ben), (6) különböző szervezési eszközök használatára.

A tanfolyam nyitó képernyője tartalmazza mindazt, amire a hallgatónak a tájékozódáshoz és a tanuláshoz szüksége van, többek között az egyes tanulási egységeket (alapismeretek, irodalomkutatás, egyetemi könyvtári kalauz, katalógus-használat, keresés az interneten, adatbázisok), az interaktivitást biztosító menüpontokat (önellenőrzés, kérdések-feladatok, kommunikáció), eszközöket, indexet, naptárat stb.

Az egyes tanegységek további részeit a tartalomjegyzékek tárják fel. A tanegységeket több részre osztották, és úgy építették fel, hogy a hallgatók érdeklődését fenntartsák és megkönnyítsék a tanulást. Többféle ellenőrzési lehetőséget is felkínál a rendszer, pl. az önellenőrzést – melyet egy felelet-választós teszttel illusztrál a tanulmány –, nyílt

kérdések feladását stb. (Egy komplex feladatmegoldásra is közöl példát a szerző.)

A tananyag konkrét kidolgozása során a szoftver több szempontból is problematikusnak bizonyult: a funkciók és az adatbázis-kezelés nem elég felhasználóbarát, HTML-alapismeretek és több segédprogram is szükséges hozzá, kevés a lehetőség az anyag megfelelő didaktikai csoportosításához.

A jövőben arra kell törekedniük a könyvtáraknak, hogy aktív szerepet játsszanak az új tanulási eszköz (e-learning) használatában és kezelésében, mert ezáltal javul a könyvtár információs kínálatának a használata, az olvasók képzése (annak szakirányú vonatkozásaira is kiterjesztve a foglalkozásokat), valamint a könyvtár tekintélyének alakulása.

(Murányi Lajos)

Lásd még 127

## INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

### Digitalizálás

**03/175**

SANDFORD, Paul: Pitfalls and pitprops in digital imaging = Libr.Inf.Briefings. 115.no. 2002. 1-9.p.

#### A digitalizálás csapdái

*Digitalizálás; Munkaszervezés*

Az utóbbi tíz évben számos nagyszabású program indult gyűjteményrészek digitalizálására. Fontos, hogy az új projektek okuljanak a korábbi progra-

mok gyakorlati tapasztalataiból. A folyóirat e száma ezt kívánja elősegíteni, feltárva a digitalizálás néhány rejtett problémáját (bonyolultságát, költségeit), többek között a digitalizálandó anyag kiválasztását, teljes műszaki specifikáció kidolgozását, a vállalkozóval való kapcsolattartást. A szerzői jogi kérdések és a minőségbiztosítás kiemelt jelentőségű. A tanulmány példát is bemutat a digitalizálási projekt kockázatának felbecsülésére.

(Autoref. alapján)

Lásd még 133